

Dèficits de gratuïtat de l'educació

L'impacte de la crisi econòmica sobre les rendes familiars ha provocat nombroses queixes relacionades amb vulneracions del dret a la gratuïtat de l'educació. Aquestes queixes, presentades principalment per famílies que han vist precaritzada la seva situació econòmica, tenen a veure fonamentalment amb les dificultats de sufragar els costos d'accés a les activitats complementàries en centres concertats, als serveis de menjador i transport escolars i a les ofertes d'ensenyaments no obligatoris, l'accessibilitat econòmica de les quals està menys protegida per l'ordenament jurídic vigent.

D'entrada, cal posar de manifest que l'ordenament jurídic estableix que els ensenyaments obligatoris siguin gratuïts i que la resta d'ensenyaments compti amb el suport de les administracions per garantir l'exercici efectiu del dret a l'educació en igualtat d'oportunitats.

Igualment, també cal recordar que les activitats complementàries són un àmbit d'una forta reproducció de les desigualtats educatives. En general, els centres amb una composició social econòmicament més afavorida, públics o concertats, tendeixen a disposar d'una diversitat més gran d'activitats i de serveis educatius que els centres amb una concentració més elevada de problemàtiques socials. La capacitat econòmica de les famílies es veu reflectida en la provisió d'activitats i de serveis complementaris.

Més enllà d'aquestes diferències entre centres, l'ordenament jurídic preveu que els alumnes puguin accedir en igualtat d'oportunitats a les activitats i als serveis que s'organitzen en cadascun dels centres. Les famílies que pateixen situacions de precarietat econòmica, doncs, no haurien de veure's limitades en l'accés a aquestes activitats i a aquests serveis. La mateixa Llei 12/2009, del 10 de juliol, d'educació, (LEC) estableix en l'article 6 que les administracions públiques han de facilitar l'accés en condicions d'equitat a les activitats complementàries, i també als serveis escolars de menjador i transport durant els ensenyaments obligatoris i en els ensenyaments declarats gratuïts, i han d'oferir, entre d'altres, ajuts als alumnes amb necessitats educatives específiques reconegudes, condicionats al nivell de renda familiar (entre altres factors). En l'article 50 també preveu que el Departament d'Educació reguli les activitats complementàries i els serveis escolars, i en garanteixi el caràcter no lucratiu i voluntari, i estableixi ajuts per fomentar l'accés dels alumnes en situacions socials o econòmiques desfavorides. El mateix article 50 estableix que l'Administració

educativa ha d'assegurar els recursos públics per fer efectiva la gratuïtat dels ensenyaments obligatoris i dels declarats gratuïts i que els centres que presten el Servei d'Educació de Catalunya no poden imposar l'obligació de fer aportacions a fundacions o associacions de qualsevol tipus, ni poden vincular l'escolarització a l'obligatorietat de rebre cap servei escolar addicional que requereixi aportacions econòmiques de les famílies.

En el marc de la seva activitat, però, el Síndic constata el cobrament de quotes pels centres concertats als alumnes per fer ús de determinats serveis escolars i per participar en determinades activitats complementàries que, o bé estan integrades en l'horari pròpiament lectiu, o bé són concebudes com a obligatòries pel centre, i també constata que aquest cobrament genera desigualtats d'accés entre les famílies amb més dificultats econòmiques.

La segregació escolar es veu reforçada per la manca de gratuïtat real de l'escolarització als centres concertats

En aquesta línia, cal destacar que els processos de segregació escolar es veuen reproduïts pels dèficits de gratuïtat real de l'escolarització en nombrosos centres concertats. Les queixes rebudes al Síndic de Greuges evidencien que sovint les famílies amb menys recursos econòmics sol·liciten menys els centres que cobren quotes d'accés perquè desconeixen, i no en reben una informació prou acurada, que aquestes quotes tenen un caràcter voluntari.

Les desigualtats econòmiques d'accés generen, al seu torn, desigualtats en la distribució de l'alumnat socialment desafavorit, que es concentra en una proporció més alta en el sector públic. L'impuls encara insuficient dels contractes programa previstos en el Pacte nacional per a l'educació i en la LEC (amb només 27 centres concertats participants l'any 2010 dels més de 800 existents), que pretenen garantir el finançament necessari als titulars dels centres concertats, no ajuda a promoure la gratuïtat real i una implicació més alta de les escoles concertades en l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

Precisament, amb el propòsit de garantir l'accés a tots els alumnes que de manera voluntària hi

vulguin participar, i més enllà dels contractes programa encara poc desenvolupats, el Departament d'Educació estableix per als centres concertats una convocatòria de subvencions per al finançament d'activitats complementàries de l'alumnat amb necessitats educatives específiques. L'anàlisi de les queixes rebudes al Síndic constata, però, que aquests ajuts són restrictius pel que fa a l'atenció de les situacions reals de precarietat econòmica i a les dificultats que aquestes famílies poden tenir a l'hora de sufragar els costos d'accés a determinades activitats complementàries i serveis escolars, bé perquè només es proporcionen a alumnat amb necessitats educatives específiques (i molts alumnes en situació de pobresa severa o moderada no disposen d'aquest dictamen), bé perquè no garanteixen la cobertura del cost total per alumne de les activitats complementàries.

Pel que fa a les sortides i les colònies escolars, el Departament d'Educació també atorga a famílies d'alumnat amb necessitats educatives especials derivades de condicions personals per discapacitats psíquiques, motrius o sensorials matriculat en centres educatius sostinguts amb fons públics, tant públics com concertats, subvencions per a l'assistència d'aquests alumnes a convivències escolars, amb l'objectiu de fomentar-ne la participació. No obstant això, la quantitat màxima de la subvenció mai no és superior als 30 € per dia i per alumne/a, i no cobreix les situacions d'alumnat socioeconòmicament desfavorit que no presenta necessitats educatives especials. De fet, les queixes evidencien que hi ha alumnes que no assisteixen a determinades sortides escolars per les dificultats de sufragar-ne el cost, i que hi ha centres amb una concentració elevada d'alumnat en situació socioeconòmica desfavorida que redueixen la quantitat de sortides i de colònies escolars per evitar generar aquestes desigualtats educatives.

Aquests dèficits de cobertura i d'impacte en relació amb l'alumnat en situació de precarietat econòmica també s'han detectat en la provisió dels serveis de menjador escolar, i als ajuts individuals previstos per a l'atenció de l'alumnat en situació socioeconòmica desfavorida. De fet, les queixes rebudes al Síndic de Greuges posen de manifest els dèficits de protecció i de cobertura del servei de menjador escolar per als alumnes que presenten una situació socioeconòmica precària i que no compleixen les condicions previstes en les convocatòries de beques de menjador. Sovint, les condicions de renda familiar establertes pels consells comarcals en la concessió d'ajuts per discriminar positivament determinades situacions econòmiques són molt heterogènies (tot i que el

Departament d'Educació ha establert recentment un llindar mínim a partir del qual tothom ha de rebre la beca) i realment restrictives (en general, entre els 2.000 € i els 4.000 € per membre de la unitat familiar/any).

Això fa que hi hagi desigualtats territorials en l'accés a aquestes beques i que, en qualsevol cas, hi hagi famílies que necessiten la beca i que, malgrat que no poden fer front a la despesa que comporta accedir al servei, no veuen discriminada positivament la seva situació socioeconòmica. És il·lustratiu el fet que hi hagi famílies perceptores de beques parcials de menjador escolar que rebutgen l'ajut per la impossibilitat de fer front a la resta del cost que han de sufragar. Paradoxalment, de vegades succeeix que els centres escolars amb una concentració més alta de problemàtiques socials són els que presenten els nivells més baixos de permanència al menjador de l'alumnat, fet que, a més, pot revertir negativament sobre el preu.

El Síndic demana al Departament d'Educació que s'avanci en la lluita contra les desigualtats econòmiques en el sistema educatiu

En aquest sentit, el Síndic va valorar positivament els increments de la despesa del Departament d'Educació en ajuts de menjador escolar en els darrers temps, i molt especialment un increment extraordinari de la partida pressupostària de menjador escolar no obligatori de 15 milions d'euros més l'any 2009 respecte al curs anterior, que va permetre augmentar en 30.000 els beneficiaris i resoldre satisfactòriament bona part de les queixes rebudes a aquesta institució. Segons les queixes rebudes, però, i a causa de les restriccions pressupostàries, aquesta partida extraordinària no s'ha concedit l'any 2010. Malgrat el període de crisi econòmica, en què les necessitats existents augmenten, els nivells de cobertura de les beques de menjador han decrescut en diversos indrets.

Finalment, les queixes també constaten dificultats de les famílies socialment menys afavorides a l'hora de sufragar els costos d'escolarització dels ensenyaments no obligatoris. Si bé l'ordenament jurídic no preveu que aquests ensenyaments siguin gratuïts, convé destacar que els costos d'escolarització associats generen desigualtats socials importants en les trajectòries educatives.

Els grups socials amb menys capital econòmic (classes treballadores, població immigrada, etc.) són els que s'incorporen més tard al sistema educatiu i són els que l'abandonen abans. Els costos directes d'accés a l'oferta educativa preobligatòria i postobligatòria i la provisió més baixa de polítiques públiques que en cobreixin els costos directes i indirectes (beques de transport, menjador, etc.) són factors que priven moltes famílies d'accedir a l'oferta. Aquí cal afegir, a més, que el cost d'oportunitat de l'escolarització és més elevat entre les famílies amb menys recursos, fet que empeny els seus fills fora del sistema un cop superada l'edat d'escolarització obligatòria.

Davant de les diverses problemàtiques exposades, el Síndic recorda al Departament d'Educació la necessitat de desplegar les mesures necessàries per combatre les vulneracions del dret a la gratuïtat de l'escolarització i per compensar les desigualtats econòmiques en l'accés. Així, entre d'altres, ha

posat de manifest la necessitat d'impulsar contractes programa per garantir la gratuïtat real i una implicació més alta de les escoles concertades en l'escolarització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques, i també garantir que les subvencions per finançar activitats complementàries, sortides i colònies escolars garanteixin l'accés de famílies amb situacions reals de precarietat econòmica. També, pel que fa als ajuts pel servei de menjador escolar, ha demanat que es prenguin mesures per pal·liar les desigualtats territorials en l'accés a les beques i que se n'incrementin els nivells de cobertura, de manera que hi puguin accedir les famílies amb situacions socioeconòmiques més precàries. Finalment, són necessàries mesures per garantir la igualtat d'oportunitats a les ofertes d'ensenyaments no obligatoris, en la mesura que l'accessibilitat econòmica està menys protegida per l'ordenament jurídic vigent.

Queixa 04801/2009

La persona interessada lamenta que l'equipament de l'escola sigui excessivament car i que s'hagi de comprar obligatòriament al centre.

Davant d'aquest fet, el Departament d'Educació assenyala que, atès que no hi ha cap normativa específica que ho reguli, s'ha de considerar que l'obligatorietat de portar uniforme en un centre es deriva dels acords que prengui el consell escolar i del fet que els reculli el reglament de règim intern (tal com succeïa en el cas objecte de queixa). També assenyala que el Departament d'Educació no pot entrar a valorar el tema de la venda d'uniformes en l'àmbit escolar perquè entén que correspon a l'esfera privada.

En aquest sentit, el Síndic recorda que correspon al Departament d'Educació, per mitjà de la Inspecció educativa, vetllar pel respecte a l'equitat com a principi rector del sistema educatiu i assegurar que el compliment dels acords del consell escolar es pugui dur a terme de la manera menys feixuga per a les famílies, tenint en compte, a més, que la gratuïtat de l'educació constitueix un principi constitucional. Per això, demana la intervenció del Departament d'Educació, de manera que es trobi una solució que garanteixi el principi d'equitat i permeti l'adquisició de l'uniforme i la roba que escaigui en les condicions menys oneroses possibles per a les famílies, incloent-hi la possibilitat d'adquirir-lo en establiments alternatius al centre. El Departament d'Educació no accepta aquest posicionament.

Queixa 00491/2010

La persona interessada lamenta que l'any 2010 encara no hagi percebut l'import de les beques per a l'estudi i per a llibres corresponents al curs 2008/2009, després d'haver presentat una reclamació per la denegació.

L'estudi de la queixa permet constatar que la resolució de la reclamació presentada per la persona interessada ha durat més d'un any i l'abonament de la quantitat econòmica estipulada, més encara.

Davant d'aquest fet, el Síndic recorda que aquestes beques esdevenen un pilar fonamental per promoure l'equitat en el sistema educatiu i la continuïtat de la trajectòria escolar dels alumnes amb una situació socioeconòmica desfavorida. Per aquest motiu, considera que aquest retard excessiu en la concessió i en el pagament de les beques vulnera el dret a l'educació en igualtat d'oportunitats dels alumnes amb dificultats econòmiques. Com a prova, només cal fer referència al fet que la persona interessada pot cobrar l'import de la beca per a l'estudi corresponent al primer curs de batxillerat un cop ja hagi finalitzat aquests ensenyaments.

El Departament d'Educació exposa que el gran nombre de sol·licituds rebudes aquest curs ha fet que la gestió hagi estat complexa i que el pagament s'hagi endarrerit. Per compensar aquest dèficit, afegeix que s'està treballant per agilitar el procés en els propers cursos i reduir els terminis de pagament dels ajuts.

Queixa 00913/2010

El Síndic ha rebut diverses queixes relacionades amb les dificultats que troben les famílies que, per l'efecte de la crisi econòmica, no poden sufragar els costos derivats de l'escolarització dels seus fills en centres concertats i que volen escolaritzar-los en una escola pública.

En aquesta queixa, la persona interessada lamenta que en el pas de primària a secundària, l'alumnat escolaritzat en centres públics de primària tingui prioritat d'accés als instituts adscrits per sobre dels alumnes que procedeixen de centres concertats.

El Síndic considera que la prioritització d'accés a l'institut públic de l'alumnat procedent d'escoles públiques de primària (adscrites) no representa un fet discriminatori per a l'alumnat procedent d'escoles concertades. Per entendre aquest posicionament, cal tenir present que la majoria de centres concertats integra ensenyaments de primària i de secundària, motiu pel qual els alumnes de primària que hi estan escolaritzats tenen garantida la plaça a secundària.

D'aquesta manera, els alumnes escolaritzats en escoles públiques de primària que volen accedir als ensenyaments secundaris a escoles concertades no tenen les mateixes oportunitats d'accés respecte als alumnes que ja estan escolaritzats en aquestes escoles concertades a primària i que tenen reservada la plaça en els ensenyaments secundaris al mateix centre. Les adscripcions, a més, també pretenen enfortir els itineraris educatius entre primària i secundària, i consolidar la continuïtat dels projectes pedagògics dels diversos centres adscrits, en el sentit de concebre'ls com a centre únic, igual que succeeix amb la majoria de centres concertats.

En tot cas, el Síndic també recorda que el fill de la persona interessada té dret a rebre ensenyaments obligatoris de manera gratuïta, ja estigui escolaritzat en una escola pública o en una escola concertada.